

БІБЛІОТЕКА КЛАСИЧНОЇ
СВІТОВОЇ НАУКОВОЇ ДУМКИ

АЛЬФРЕД ШЮЦ
ТОМАС ЛУКМАН

СТРУКТУРИ
ЖИТТЄСВІТУ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2018

У цьому томі серії перекладів «Бібліотека класичної світової наукової думки» вміщено твір «Структури життєсвіту», що певною мірою являє собою підсумок багаторічних досліджень Альфреда Шюца в сфері соціально-гуманітарних наук. Смерть завадила Шюцу підготувати текст до друку. Цю роботу продовжив його учень і послідовник Томас Лукман.

Твір «Структури життєсвіту» являє собою яскравий приклад мультидисциплінарного дослідження, в якому автори намагаються формулювати і розв'язувати проблеми соціальних і гуманітарних наук, спираючись на методологічні принципи, розроблені в сучасній філософії. Головним теоретичним джерелом для них, безперечно, є феноменологічна філософія Едмунда Гусерля, насамперед феноменологічні концепції природної настанови, інтенційності, внутрішньої свідомості часу, інтерсуб'єктивності та життєсвіту. Водночас помітний вплив прагматизму Вільяма Джеймса. Цей методологічний інструментарій застосовано для розв'язання фундаментальних проблем соціального пізнання, найважливіші з яких автори успадковують від соціології розуміння Макса Вебера.

Тож ця праця стане у пригоді широкому колу дослідників у сфері соціально-гуманітарних наук, викладачам і студентам гуманітарних факультетів, а також усім, хто цікавиться проблемами сучасного соціального і гуманітарного пізнання.

ЗМІСТ

Переднє слово	10
---------------------	----

ТОМ 1

Розділ I. Життєсвіт як повсякденність і природна настанова	23
A. Життєсвіт як непроблематичний ґрунт природного світоспоглядання	23
B. Безсумнівне дане і проблематичне	27
C. Структурованість життєсвіту для суб'єкта переживання	34
D. Плани та можливості їх здійснення	37
Розділ II. Нашарування життєсвіту	40
Вступ	40
A. Царини реальності замкнутої смислової структури	41
1) Акцент реальності	41
2) Стиль переживання або пізнання та напруження свідомості	44
3) Світи фантазії	46
4) Світ сновидінь	50
B. Нашарування життєсвіту повсякденності	52
1) Стиль переживання повсякденного життєсвіту	52
2) Просторове нашарування повсякденного життєсвіту	54
a) Світ в актуальній досяжності	54
b) Світ у потенційній досяжності	55
I) Досяжність, яку можна відтворити	55
II) Досяжність, яку можна здобути	56
III) Посилення на соціальний вимір просторового розподілу	57
3) Зона впливу	59
4) Часова структура повсякденного життєсвіту	62
a) Світовий час	62
I) Тривалість світу та скінченність	62
II) Неминучість світового часу та first things first	64
III) Світовий час та ситуація	66
b) Часова структура досяжності	68
c) Суб'єктивний час	69
I) Часова артикуляція потоку свідомості	69
II) Про біографічну артикуляцію	73

5) Соціальні структури життєсвіту повсякденності	75
a) Даність наперед інших та інтерсуб'єктивність світу даного без питань	75
b) Безпосередній досвід іншого	78
I) Ти-настанова та Ми-зв'язок	78
II) Соціальна зустріч	81
c) Опосередкований досвід соціального світу	85
I) Від безпосереднього до опосередкованого досвіду іншого	85
II) Сучасник як тип і Ви-настанова	90
III) Ступені анонімності в соціальному світі	96
IV) Соціальні зв'язки між сучасниками	100
V) Попередній світ, історія, покоління	104
VI) Майбутній світ	108
b) Біографія: онтологічні межі, суб'єктивні умови біографічної артикуляції та соціальне формування	109

Розділ III. Знання про життєсвіт

A. Запас знання: його зв'язок із ситуацією, генеза і структура	118
1) Запас знання і ситуація	118
a) Обмеженість ситуації як перший основний елемент запасу знання	118
b) Структура одиничних суб'єктивних досвідів життєсвіту як другий основний елемент запасу знання	121
c) Рутини в запасі знання: навички, знання про використання, знання рецептів	124
d) Біографічне карбування запасу знання	129
e) Визначення ситуації	132
f) Освоєння ситуації	135
2) Здобуття знання	137
a) Умови здобуття знання	137
b) Структурування запасу знання формами здобуття знання	141
c) Про продовження здобуття знання	143
d) Припинення накопичення запасу знання	144
I) «Остаточні» припинення (розрив (Abbruch) перебігу досвіду та перекривання теми)	144
II) «Тимчасові» припинення	149
3) Структура запасу знання	153
a) Знання про основні елементи ситуації та звичне знання у запасі знання	153
b) Знайомість елементів знання	155
I) Ступені знайомості	155
II) Знайомість і типіка	161

c) Визначеність елементів знання	165
d) Сумісність елементів знання	172
e) Вірогідність елементів знання	176
f) Про структуру незнання	181
I) Обмеження запасу знання та відносна непрозорість життєсвіту	181
II) Принципова непрозорість життєсвіту	187
III) Дірки в запасі знання	189
IV) Незнання як потенційне знання	193
g) Контури самозрозумілого	195
V. Релевантність	199
1) Знання, релевантність і приклад Карнеада	199
2) Тематична релевантність	203
a) Вимушена увага («нав'язана» тематична релевантність)	203
b) Добровільне звернення («мотивована» тематична релевантність)	207
I) Зміна теми	207
II) Розвиток теми	210
c) Гіпотетична релевантність	212
3) Інтерпретаційна релевантність	214
a) Рутинне перекривання теми та елементів знання («нав'язана» інтерпретаційна релевантність)	214
b) Тлумачення проблеми («мотивована» інтерпретаційна релевантність)	218
4) Мотиваційна релевантність	225
a) Начерк діяння (мотивація у для-того-щоб-зв'язку)	225
b) Біографічна зумовленість настанови (мотивація у тому-що-зв'язку)	232
5) Переплетеність структур релевантності	240
C. Типіка	246
1) Запас знання, релевантність і типіка	246
2) Типіка та мова	250
3) А-типове	252
4) Типіка та завбачення	255
Розділ IV. Знання та суспільство	262
A. Суспільна зумовленість суб'єктивного запасу знання	262
1) Соціальна заданість біографічної ситуації	262
a) Соціальна структура «за» первинними Ми-зв'язками	262
b) Мова та релятивно-природне світоспоглядання в ранніх Ми-зв'язках	266

2) Суспільна зумовленість суб'єктивних структур релевантності	271
а) Залежність суб'єктивних релевантностей від даностей соціальної ситуації	271
б) «Соціалізація» інтерпретаційних і мотиваційних релевантностей	275
V. Виникнення суспільного запасу знання	281
1) Суб'єктивне походження суспільного знання-	281
2) Передумови усупільнення суб'єктивного знання	284
а) «Об'єктивації» суб'єктивного здобуття знання	284
б) Об'єктивації суб'єктивного знання в ознаках	287
в) Вироби як «об'єктивації» суб'єктивного знання	290
г) «Об'єктивації» суб'єктивного знання в знаках	297
3) Усупільнення «об'єктивованого» знання	306
а) Соціальна релевантність знання	306
б) Соціальна передача знання	311
в) Соціальне накопичення знання	315
г) Про виникнення вищих форм знання	319
C. Структура суспільного запасу знання	324
1) Суспільний запас знання та соціальний розподіл знання	324
2) Формальні типи соціального розподілу знання	326
а) Неможливість рівномірного розподілу	326
б) Простий соціальний розподіл знання	328
в) Складний соціальний розподіл знання	332
3) Про зміну соціального розподілу знання	336
D. Суб'єктивні відповідники суспільного запасу знання	338
1) Суспільний запас знання як суб'єктивне володіння, як ідеальна смислова структура і як предмет суб'єктивного досвіду	338
2) Про історичні зміни суб'єктивних відповідників соціального розподілу знання	343
а) Суб'єктивні відповідності простого соціального розподілу знання	343
б) Суб'єктивні відповідники складного соціального розподілу знання	346

ТОМ 2

Розділ V. Життєсвіт як царина практики	355
A. Діяння та розуміння дії як акти свідомості	355
1) Переживання, досвід, дія	355
2) Суб'єктивний та об'єктивний смисл діяння	358
а) Діяння та осудність	358
б) Діяння та поведінка	361

3) Мислення та впливове діяння	362
4) Працювання	366
5) Часова структура діяння	369
6) Начерки та настанови (діяння у для-того-щоб- та тому-що-мотиви)	374
V. Начерк: можливості, плани та вибір	377
1) Фантазування та накреслювання	377
2) Можливості здійснення та досяжність	381
3) Сумнів та інтереси	384
a) Сумнів	384
b) Інтереси	386
4) Вибір	389
a) Відкриті та проблематичні можливості	389
b) Вибір	393
c) Суспільні умови вибору	400
C. Діяння	404
1) Рішення	404
2) Перебіг	408
a) Початок і кінець	408
b) Послідовність кроків	412
c) Зміни у здійсненні	414
D. Розумне діяння, розумні дії	416
1) Розумне діяння	416
2) Розумні дії	422
E. Суспільне діяння	425
1) Діяння у суспільстві	425
a) Соціалізований діяч	425
b) Суспільно зорієнтоване діяння	428
2) Форми суспільного діяння	431
a) Безпосередність і опосередкування; односторонність і взаємність	431
b) Односторонньо-безпосереднє діяння	434
I) Впливове діяння	434
II) Мислення	436
c) Взаємно-безпосереднє діяння	438
d) Взаємно-опосередковане діяння	450
e) Односторонньо-опосередковане діяння	454
3) Суспільне діяння та соціальні зв'язки	458
Розділ VI. Межі досвіду та переступання меж: розуміння у життесвіті	463
A. Межі життесвіту	463
1) Межі в житті	463
2) Межі досвіду, досвід меж	466

3) «Малі» трансценденції в повсякденності	470
4) «Середні» трансценденції: інші	474
а) Близні люди	474
б) Сучасники та покоління	479
5) «Великі» трансценденції: інші дійсності	482
а) Відвертання від повсякденності уві сні та сновидінні	482
б) Відвертання від повсякденності у стані притямність	486
I) Напівпритямність і мрії	486
II) Екстази	488
с) Відстань від повсякденності	491
I) Кризи та смерть	491
II) Теоретична настанова	495
V. Переступання меж	497
1) Аппрезентація	497
2) Ознаки	502
3) Позначки	504
4) Знаки	505
5) Символи	511
C. Порозуміння в життєсвіті	515
1) Конституювання мови в повсякденній дійсності	515
2) Мова як суспільна система значень	520
3) Мова та структура суспільства	522
4) Суспільний розподіл мови та його суб'єктивні кореляти	524
<i>Кебуладзе В. «Структури життєсвіту» на перетині</i> <i>трансцендентальної феноменології та феноменологічної</i> <i>соціології</i>	<i>528</i>
Предметний покажчик	537

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Альфред Шюц помер навесні 1959-го у віці 61 року. Смерть спіткала його під час підготовчої роботи до книги, яку він довго планував і над якою почав працювати за рік до своєї смерті. Намір, що спонукав його до роботи над цією книгою, полягав у бажанні підсумувати свої дослідження структур життєвіту й викласти їх результати — до того часу розкидані по різних публікаціях — у вигляді зв'язної аргументації.

Таким чином, книга *«Структури життєвіту»* була написана за незвичайних обставин. Плани, які Шюц накреслив на момент своєї смерті, були вже настільки зрілими, що показували головну лінію аргументації і містили як деталізовані вказівки щодо публікацій і залучення їх до книги, так і начерки й *aide-memories* до аналізу, який ще залишалося провести. У дискусіях щодо цих матеріалів із його вдовою ми обидва переконалися в цінності та корисності їх публікації для учнів Шюца, а також для всіх тих, хто був зацікавлений у точній реконструкції та відповідній інтерпретації філософської та соціологічної творчості Шюца. Проте нам було зрозуміло, що таке посмертне видання не могло навіть приблизно досягти тих цілей, якими керувався Шюц у його власній концепції книги. Але як його колишній учень, мислення котрого залишається під вирішальним впливом Шюца, я хотів продовжити реалізовувати його завдання там, де він сам мусив зупинитися. Я побоювався, що взяв на себе важке завдання — наскільки воно було важким, ще має виявитися. Завершення *«Структур життєвіту»* приховує подвійну складність: з одного боку, посмертне

видання манускрипту великого вченого його учнем, з іншого боку, проблематична спільна робота двох неоднакових авторів, одного мертвого, іншого живого, одного, що дивиться на наслідки багатолітніх, своєрідно концентрованих зусиль, які повністю були присвячені розв'язанню тих проблем, про які йдеться в його книжці, іншого, що був і залишається користувачем результатів цих зусиль, вчителя, завжди до самої смерті готового переглядати власні дослідження, та учня, який, з одного боку, завжди не без вагань переглядає твори вчителя, з іншого боку, іноді вимушений через послідовний подальший аналіз — у дусі свого вчителя — простежувати певну думку до її витoku та відтворити її.

З одного боку, ця книжка є підсумком життя Шюца і тим самим лише його книжкою. З іншого — вона є найвищим пунктом співпраці багатьох авторів, серед яких Шюц є найважливішим, а я лише останнім. Аналіз структур повсякденного життя самозрозуміло не проведено у цій книжці до кінця. Він залишається для *philosophia perennis* та історичної теорії суспільства завданням, що не має остаточного розв'язання.

Шюц продовжував свої дослідження на межі між філософією та соціологією після свого першого великого твору «Смислова побудова соціального світу», який вийшов друком у видавництві «Шпрингер» у 1932 році в Австрії. Країна, в якій він народився, Австрія, водночас була країною, в якій пройшли його дитинство, юність, військова служба під час 1-ї Світової війни, його вивчення права, економіки та філософії, як і його перший професійний досвід в юридичному та банківському секторі. Між першою книгою Шюца (і разом із тим єдиною виданою за його життя) і начерком другої лежить чверть століття. Впродовж цього часу Шюц зустрів Гусерля, який прочитав його книгу з великою прихильністю та запропонував йому стати його асистентом у Фрайбурзі — пропозиція, яку Шюц був змушений відхилити. Це були роки, коли поступово, але невпинно поширювалися фашизм і нацизм. Перед вторгненням Гітлера до Австрії Шюц їде до Парижа. У 1939 році зі своєю дружиною він емігрує до Сполучених Штатів, де вони будують своє життя за нових для них умов. У цьому він поділяє долю багатьох інших європейських учених. Незвичайним при цьому було все ж таки те, що у своїй новій вітчизні він поряд із юридично-економічною кар'єрою продовжує свої дослідження

і починає працювати на Graduate Faculty у New School for Social Research у Нью-Йорку — інституті, який під керівництвом Альвіна В. Йонсона став притулком для деяких учених-емігрантів. Лише в останні роки свого життя Шюц відмовляється від інших видів діяльності заради професорства, яке він прийняв у цьому інституті в 1952 році.

Якими б бурхливими не були ці 25 років у житті Шюца, але вони також були сповнені інтенсивних пошуків обґрунтування соціальних наук. Він стає дедалі більш переконаним у тому, що адекватне вирішення основних методологічних проблем гуманітарних наук слід шукати лише в точному описанні специфічно людського конституювання предметних царин цих наук. Його раннє переконання в тому, що у феноменології Гусерля вже міститься послідовний метод дескриптивного аналізу конституювання світу повсякденності в царині людського досвіду, підтверджується у пізніх працях Шюца. Проте він також бачить, що феноменологічний метод ще тільки має бути застосованим до соціального світу, результату людських, символічних дій та матеріальної роботи. Таким чином, Шюц ґрунтує свою роботу на творчості Гусерля. Проте у своїх спробах висвітлити зв'язки між соціально-науковими методами й теоріями та їхнім емпіричним фундаментом, світом повсякденності він випереджає думки пізнього Гусерля і застосовує їх до соціальних наук — думки, що мали стати відомими лише після публікації важливого манускрипта «Кризи» у *«Кризі європейських наук і трансцендентальній феноменології»* (1954). І все ж таки Шюц був не лише філософом феноменологічної орієнтації. Він так само був і соціальним науковцем, чия освіта охоплювала право, економіку та соціологію. Він поділяв методологічний індивідуалізм Макса Вебера й визнавав стратегічне значення адекватної теорії дії для методології соціальних наук. У цьому аспекті праця Шюца являє собою вражаюче продовження та подальший розвиток починань Вебера. Не може бути, напевне, жодного сумніву в тому, що своєрідні міркування та систематичні дослідження Шюца ведуть до нової царини, куди за ним, мабуть, не змогли б, або не захотіли б, слідувати ані Гусерль, ані Вебер, — перший, тому що його увага до проблем соціальних наук була значною мірою підпорядкована його знанням природничих наук (і його володінню математикою та логікою),

інший, тому що його мислення не могло повністю звільнитися від конвенціональних передумов неокантіанської філософії. У цій новій царині Шюц здійснює піонерську роботу, а покоління молодих науковців дотримуються вказаних ним напрямків.

Ще за його життя після «Смислової побудови» в різних журналах та збірках було опубліковано англійською мовою більш як 30 есе та статей (за винятком деяких, котрі вийшли німецькою, французькою та іспанською)¹.

У них ідеться про широкий спектр проблем, який простягається від інтерсуб'єктивності, знаків і символів, мови, типізацій і знання через «множинні» реальності та соціальне діяння до методології соціальних наук і критичної дискусії щодо позицій Вільяма Джеймса, Макса Шелера, Жана-Поля Сартра і — звичайно — Гусерля. Структура та розмаїття тем чітко виказують інтереси багатогранної свідомості — хоча зовнішня форма тут і там розкиданих публікацій може справити поверхове враження, ніби його творчість залишилася *фрагментарною*.

Це враження є помилковим. Основоположна концепція шюцівського мислення, якою вона презентована у «Смисловій структурі», хоча й була відкрита для нових інтелектуальних збуджень і могла бути збагачена впливами, наприклад, зустрічю з американським прагматизмом і особливо з Уільямом Джеймсом і Джорджем Гербертом Мідом, все ж таки не зазнала змін у своєму ядрі. Від уважного читача цих есе не сховається те, що робота Шюца розвивалася в напрямку, для якого його перша книга може вважатися дороговказом. Але найяскравіше єдність його мислення виказує себе у порівнянні «Смислової побудови» та начерку «Структур життєсвіту». Дослідження, якими Шюц займався впродовж 25 років між своєю першою книгою та планом другої, можуть розглядатися як варіації первинного лейтмотиву, можливо, як транспонування в іншу тональність, або інколи також як розробка та акцентуація тем, які колись були побічним мотивом. Якщо поглянути на цей період із концепцією пізнього плану перед очима, то тогочасні дослідження Шюца можуть бути інтерпретовані також як поновлене звернення своєрідно послідовної свідомості до проблем, які вже з'являлися, або яких він вже торкався в його ранньому творі. Остаточний виклад його думок і його роботи, який був накреслений як систематичне

описання світу повсякденності як соціальної дійсності, однозначно має спиратися на вирішення цих проблем.

Надзвичайно точний аналіз об'єктивацій діяльності людської свідомості та їх важливих наслідків, а саме типізацій, знаків і символів в інтерсуб'єктивній комунікації, очевидно, був необхідною передумовою для цього викладу. Напевне, марно прагнути уявити, як виглядали б структура й остаточні формулювання його книги, якби йому вистачило часу закінчити її. Але тут слід, мабуть, наголосити на одній самозрозумілості: ця книга не може бути такою, якою її написав би Шюц. Вона навіть не відповідає моїм уявленням про те, якою він мав би її написати: повне занурення моїх власних думок і зусиль у його концепцію було неможливим так само, як Шюц не бажав би цього за даних умов, у цьому я впевнений. З іншого боку, я все ж таки намагався, наскільки це можливо, дотримуватися своєрідної інтенції його начерку: аналізу структур життєсвіту.

Наведена нижче структура відповідає первинному плану розділів і частин:

Розділ I. Життєсвіт природної настанови

- A. Як неproblemатична основа природної настанови
- B. Дане без питань і проблематичне
- C. Начерки та можливості здійснення

Розділ II. Нашарування життєсвіту

- A. Просторово
- B. Темпорально
- C. Соціально
- D. Царини дійсності із замкнутою смисловою структурою
- E. Системи знаків і символів
- F. Царини релевантності

Розділ III. Знання про життєсвіт.

Релевантність і типіка

- A. Підручний запас знання та його структура
- B. Ситуація
- C. Інтерес, пов'язаний із начерком дії
- D. Релевантність
- E. Типізація
- F. Типіка, запас досвіду, майбутнє знання
- G. Зумовлена релевантністю типіка

- Н. Типи у соціальному світі
- І. Соціалізація у розвитку типів

Розділ IV. Життєсвіт як царина практики

- А. Поведінка, діяння, мотив
- В. Начерк дії
- С. Вибір начерків
- Д. Взаємне діяння
- Е. Інтерпретація дій
- Ф. Дії в оточуючому світі та світ сучасників
- Г. Раціональне діяння

Розділ V. Трансцендентні елементи життєсвіту та їх освоєння через знаки та символи

- А. Вступ: Знаки та символи як складові життєсвіту
- В. Огляд розробки проблеми в літературі
- С. Розвиток і застосування Гусерлевої теорії аппрезентації
- Д. Бергсонівська теорія різних порядків
- Е. Знаки та досвід трансцендентного (1): самотнє Я
- Ф. Знаки та досвід трансцендентного (2): інтерсуб'єктивно
- Г. Світ, даний без питань, переданий за допомогою знаків: розуміння, презентація, порозуміння
- Н. Трансцендентність природи та суспільства. Множинні дійсності: символ
- І. Символ і суспільство

Розділ VI. Науки про життєсвіт

- А. Життєсвіт як неproblemатична основа науки
- В. До феноменології природної настанови
- С. Природничі та соціальні науки
- Д. Питання про предмет соціальних наук
- Е. Соціолог і його ситуація
- Ф. Інтерпретація соціального світу в термінах науки й у термінах життєсвіту
- Г. Постулати конструкції соціальної науки
- Н. Єдність науки та проблема континуальності

Я йшов слідом за основною структурою начерку Шюца, але з двома важливими відхиленнями. Третій розділ про суб'єктив-